

RECENZJE

GIUSEPPE GROSSO, *Scritti Storico Giuridici*: I. – *Storia, diritto società*, II. – *Diritto privato. Cose e diritti reali*; III. – *Diritto privato. Persone, obbligazioni, successioni*, IV. – *Recensioni e ricordi*, Giappichelli editore, Torino 2000-2001, ss.1000 – 766 – 874 – 887

Osoba Giuseppe Grosso zajmuje szczególne miejsce w dziejach romanistyki włoskiej. Urodzony w roku 1906, zmarły w roku 1973, profesor Grosso był przez większą część swego pracowitego życia związany z Turynem. W wieku lat 21 ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu w Turynie. W rok po ukończeniu studiów (1928 rok) habilitował się uzyskując *libera docenza*, co umożliwiło mu starania o uzyskanie katedry w zakresie prawa rzymskiego. W roku 1930 otrzymał katedrę prawa rzymskiego w Uniwersytecie w Camerino, gdzie też uzyskał kolejno tytuł profesora nadzwyczajnego i zwyczajnego. Po krótkim wykładaniu w kolejnych uniwersytetach: w Parmie, Modenie, Pizie i Genui, został w roku 1935 powołany na kierownika katedry prawa rzymskiego Uniwersytetu w rodzinnym Turynie. Pozostał w nim do końca życia, odmawiając prestiżowego powołania do rzymskiej „La Sapienza”.

Pełnione w latach 1951-1968 odpowiedzialne funkcje polityczne: prezydenta prowincji a następnie *sindaco di Torino*, nie przeszkodziły Jego pełnemu zaangażowaniu w pracę naukową i dydaktykę uniwersytecką. Autor niniejszej noty może dać temu świadectwo, gdy w czasie swych studiów w Turynie w *Istituto Universitario di Studi Europei* miał okazję uczęszczać na seminarium prowadzone przez prof. Grosso. Pomimo pełnienia w tym okresie funkcji prezydenta prowincji, widać było, że profesor Grosso traktuje swe zajęcia dydaktyczne jako najważniejsze.

Ogromna twórczość naukowa Giuseppe Grosso dotyczyła zarówno prawa rzymskiego jak i prawa współczesnego. Zajmował się głównie rzymskim prawem prywatnym. Nie omijał jednak też prawa publicznego, historii źródeł oraz problemów ogólnej teorii i filozofii prawa. W wielu publikowanych pracach Giuseppe Grosso trudno wyróżnić ich warstwę czysto romanistyczną od warstwy związanej z prawem współczesnym.

Ideą przyjaciół i uczniów Giuseppe Grosso było wydanie w 25 rocznicę śmierci Mistrza zbioru jego drobnych i niekiedy trudno dostępnych prac z zakresu prawa rzymskiego. Wśród uczniów profesora Grosso, wchodzących w skład Komitetu przygotowującego zbiór prac Uczzonego można wymienić dzisiejszych czołowych romanistów włoskich profesorów: Alberto Burdese, Pierangelo Catalano, Filippo Gallo, Paolo Garbarino, Fausto Goria, Lellio Lantella, Sandro Schippani, Giuseppe Valditara, Luigi Piero Zannini, Ferdinando Zuccotti. Komitetowi przewodniczył nestor turyńskiej szkoły prawa rzymskiego, profesor Silvio Romano.

Liczący 1000 stron pierwszy tom wydawnictwa (*Storia, diritto, società*) zawiera 108 prac dotyczących ogólnej historii prawa i społeczeństwa. W tomie tym zostały zamieszczone prace dotyczące rzymskiego prawa publicznego oraz historii źródeł (szczególnie liczne są prace poruszające rolę jurysprudencki w rozwoju prawa rzymskiego oraz dzieła poszczególnych jurystów). Znalazły się tam również prace związane ze współczesnym prawem konstytucyjnym Włoch i z działalnością władz lokalnych.

Tom drugi, liczący 766 stron, zawiera 77 prac z zakresu prawa rzeczowego. Są to głównie prace dotyczące służebności. Pewna część publikowanych w tym tomie zbioru prac dotyczy rozwiązań w zakresie prawa rzeczowego przyjętych przez włoskie prawo cywilne, z częstym nawiązaniem do prawa rzymskiego. Np. w pracy *Riflessioni sul libro della proprietà nel nuovo codice civile*, opublikowanej w roku wejścia w życie włoskiego kodeksu cywilnego z roku 1942, autor odnosi się do rozwiązań prawa rzymskiego w zakresie służebności osobistych (s. 384).

Ciekawy tok rozumowania w odniesieniu do pojęcia *res incorporales* prezentuje Giuseppe Grosso w artykule *La distinzione fra «res corporales» e «res incorporales» e il secondo capo della lex Aquilia* (s. 677 i n.). Autor uważa, że zamieszczenie odpowiedzialności adstypulatora w II rozdziale *lex Aquilia* nie było – jak widzi to wielu romanistów – wprowadzeniem zupełnie odmiennego stanu faktycznego niż przypadki zawarte w rozdziale I i III ustawy. Zdaniem Giuseppe Grosso w pojęciu szkody, o której mówi Gaius w odniesieniu do rozdziału II *legis Aquiliae* (*damni nomine actionem introduci*) mieściło się zniszczenie *res incorporales*, jaką była wierzytelność umorzona przez adstypulatora.

Tom trzeci (*Diritto privato, persone, obbligazioni, successioni*) liczy 874 strony i zawiera 53 prace. Ogromna większość tych prac dotyczy zobowiązań, działu prawa szczególnie bliskiego zainteresowaniom naukowym Giuseppe Grosso (prawa osobowego dotyczy 1 praca, prawa spadkowego – 5 prac).

Pewną niekonsekwencją wydawców może być umieszczenie w tomie III (s. 711 i n), zamieszczonej już uprzednio, w tomie II, wspomnianej pracy o *res incorporales* w II rozdziale *lex Aquilia*.

W tomie trzecim znajduje się też akcent polski. Jest nim umieszczenie na końcu tomu ostatniego artykułu profesora Grosso, *La conception du contrat dans le droit romain et son influence dans les droits modernes*. Pracę tę Autor przygotował na polsko-włoskie kolokwium romanistyczne, które odbyło się w Warszawie w październiku 1973 roku. Giuseppe Grosso nadesłał tę pracę ze znacznym wyprzedzeniem. Nagła śmierć przeszkodziła jednak jego przyjazdowi do Warszawy. Artykuł ten został opublikowany pośmiertnie w zbiorze *Le droit romain et sa reception en Europe*, (pod redakcją H. Kupiszewskiego i W. Wołodkiewicza, Varsovie 1978).

Tom czwarty, liczący 887 stron (*Recensioni e ricordi*) zawiera 132 pozycje oraz indeks źródeł do wszystkich czterech tomów.

Zamieszczone w tym tomie recenzje dają przegląd historii romanistyki włoskiej i światowej w latach 1932-1973. Są one tym bardziej wartościowe, że pokazują jak były oceniane „na gorąco” klasyczne dziś dzieła romanistyczne. W tomie tym zostało zamieszczonych 98

recenzji. Pierwsza z roku 1932 omawia *Studi in onore di Pietro Bonfante*, ostatnia, z roku 1973, pracę A. Rodgera *Owners and Neighbours in Roman Law*.

Również niezmiernie ważne dla poznania historii nauki prawa rzymskiego są zawarte w tomie czwartym nekrologi i wspomnienia. Przybliżają one dzisiejszemu czytelnikowi najwybitniejsze postacie romanistyki światowej końca XIX i większej części XX wieku. Można tu wymienić wspomnienia o Gino Segrè (nauczycielu Giuseppe Grosso), Pietro Ciapessoni, Gerhardzie von Beselerze, Carlo Arnò, Francesco Ruffini, Filippo Vassali, Erneście Rabelu, Vincenzo Arangio-Ruizie. Wśród wspomnień znalazły się również przemówienia wygłoszone po śmierci Jana XXIII ora Johna Kennedy'ego.

Cztery tomy *Scritti storico giuridici*, wydane dla uczczenia pamięci Giuseppe Grosso, stanowią poważne wydarzenie w nauce prawa rzymskiego.

Witold Wołodkiewicz*

MAURIZIO LUPOI, *Trusts: A comparative study*, tłum. Simon Dix, Cambridge University Press 2000, ss. XXX + 400.

Recenzowana książka z wielu względów zasługuje na uwagę. Stanowi ona 12 pozycję w serii *Cambridge Studies in International and Comparative Law*, prezentując tematykę jakże charakterystyczną dla anglosaskiej kultury prawnej, jednak analizowaną przez Włocha – profesora prawa porównawczego Uniwersytetu w Genui. O ile sam fakt zainteresowania prawnika z kontynentalnej części Europy instytucją trustu nie stanowi niczego nadzwyczajnego ani nowego w literaturze prawa porównawczego, jednak to, że książka taka została opublikowana w języku angielskim, przez wydawnic-

* Uniwersytet Warszawski.